

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 319-332

Bir Kültürel Direniş Örneği Olarak Kur'an'da Ashâb-ı Kehf
Ashâb-i Kehf as a Cultural Resistance Example in The Qur'an

Merve Betül Çiftçi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences
Ankara-Turkey, mbetul90@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9682-2839>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: Mayıs/ May 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: Haziran/ June 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran /15 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June

DOI: <https://doi.org/10.46595/jad.733865>

Cite as / Atıf: Çiftçi, Merve Betül. "Bir Kültürel Direniş Örneği Olarak Kur'an'da Ashab-ı Kehf". *Journal of Analytic Divinity*, 4/1 (June 2020): 319-332

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Geçmişten beri gerek toplumlar gerekse de bireyler birtakım söylemlere ve buyruklara karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkma kimi zaman şiddete dayalı faaliyetler şeklinde olmuş, kimi zaman da şiddetsiz bir direniş olarak kendini göstermiştir. Kültürel direniş de bir şiddetsiz direniş biçimidir. Bu direniş şeklinde gücün kaynağı kültürdür. Kültürler oluşum sürecinde farklı kültürlerle karşılaşır. Kimi zaman bu kültürlerle ait değerleri kendi potalarında eritip bünyelerine katarlar. Kimi zaman da kendilerini tehlikede hisseder ve o kültüre karşı bir mücadeleye girerler. Çünkü hiçbir kültür başka bir kültürün baskısı altında ezilmek, yok olmak, kendi değerlerini kaybetmek istemez. İşte bu noktada kültürel direniş kendini göstermektedir. Bu çalışmada kültürel direniş kavramının dini boyutu, direnişin en eski örneklerinden olan Ashâb-ı Kehf kıssası üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Ashâb-ı Kehf' in yapmak istediği şey yeni bir dil üretmek, var olan söylemi silerek huzura ermeyi amaçlayan bir söylemi ikâme etmektir.

Anahtar kelimeler: Ashâb-ı Kehf, Direniş, Kültürel direniş, Hegemonya, Kur'ân, Din

Abstract

Throughout the history individuals as well as communities resisted against some discourses and commandments. This resisting movement can also show itself as activities depending on violence while sometimes occur without violence. Cultural resistance is a kind of resistance not encompassing violence activities. The source of the poverty is culture in this kind of resistance. Cultures encounter different ones in their initial times. Sometimes they embrace others' values with a comment in a unique way and from time to time they feel concerned and try to fight against it. Because any cultures want to neither crushed under the pressure of other nor lose its own values. At this point, cultural resistance comes forth more evidently. In this study, religious traces of cultural resistance are tried to understand in the context of one of the most ancient resistance stories, which is "The Companions of Cave". As a result, what the Companions of Cave wanted to do is to produce a new language, to replace a discourse that aims to reach peace by deleting the existing discourse.

Keywords: The Companions of Cave, Resistance, Cultural Resistance, Hegemony, Quran, Religion.

Giriş

Kültür çok boyutlu bir kavramdır ve insan hayatının neredeyse her unsurunu içinde barındırır. Bir milletin inanç, ilgi, his ve heyecanları o milletin kültürünü oluşturan değerlerdir. Her toplum birbirinden farklıdır ve buna bağlı olarak da her toplumun kültürü kendine özgüdür, biriciktir.

Kültürü besleyen en önemli unsurlardan biri dindir. Şüphe yoktur ki din ve kültür arasında yakın bir alaka bulunmaktadır. Ancak dinin kültürü etkileyen önemli unsurlardan olması onun tüm yönleriyle kültürün ürünü olduğu anlamına gelmemektedir. Bu ayrıma dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü din ve kültür gerek geldikleri yerler yani kaynakları bakımından gerekse de birey ve toplum hayatındaki konumları bakımından farklı niteliklere sahiptirler (Eren, 2007, 141). Şu da var ki din, fertleri etki altına alma özelliğini ve onlar üzerinde sahip olduğu hâkim konumunu kaybetmediği sürece kültürün merkezinde var olmaya devam edecektir. (Akyüz, 1998, 298).

Kültür söz konusu olduğunda en önemli tartışma konularından biri kültür değişimidir. Kültür, nesilden nesle ve toplumdaki topluma aktarılırken bir değişim meydana gelir. Kimi zaman bu aktarım ve değişim süreci kendiliğinden ve serbest bir şekilde gerçekleşir. Herhangi bir dayatma söz konusu değildir. Bu noktada bir problem yaşanmaz. Yaşamın sürekliliği ve gelişimi açısından bu gayet tabii bir süreçtir. Aksi takdirde hiçbir toplum bir gelişme gösteremez ve tabiri caizse olduğu yerde sayar. Böyle toplumlarda bilim, sanat ve ilim adına da bir gelişme yaşanmaz. Tarih boyunca adından söz ettirmiş tüm toplumlar farklı kültürlerin karşılaşması ile kendini geliştirmiş ve önemli çalışmalara imza atmıştır. Nitekim sosyologlar kültürün özellikleri arasında esnek olmasına ve gelişime, değişime açık olmasına da yer verirler (Kirman, 2011, 96).

Ancak bu kültürel değişim zoraki olduğunda problem yaşanmaktadır. Bu durumda iki sonuç söz konusudur: Ya toplum bu durumu zoraki de olsa kabul eder ve bir kültür yozlaşması, kültürel sömürge ortaya çıkar ya da bu toplum bu zoraki egemenliği kabul etmez ve direniş başlar. Toplumun bu kültürel hegemonyaya direnmesi de gayet doğaldır. Çünkü hiçbir kültür başka bir kültürün baskısı altında ezilmek, yok olmak, kendi değerlerini kaybetmek istemez. Bu durum insan fitratına da aykırıdır (Akdoğan, 2016, 397).

İşte tam bu noktada kültürel direnişten söz edilebilir. Bu çalışmadaki problem kültürel direniş kavramının dini boyutunu en eski ve belki de ilk direniş örneklerinden olan Ashâb-ı Kehf kıssası üzerinden okumaya çalışmaktır. Çalışmanın amacı ise sosyoloji penceresinden salt bir Kur'ân okuması yapmak değil, Kur'ân penceresinden direnişin kültürünü, ahlakını ve kültürel direnişin niteliğini anlamaya çalışmaktır. Bunun için kültürel direniş kavramının dini boyutu Ashâb-ı Kehf kıssasından hareketle ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada; tarihsel dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Bu tekniği kullanırken kavramın sosyolojik boyutunu anlamak için sosyoloji kitaplarına, sözlüklerine ve makalelerine başvurulmuştur. Kur'ânî yansımalarını açıklamak için ise genellikle Kur'ân meallerine başvurmakla beraber açıklamaların yeterli olmadığı düşünölen bölümlerde tefsirlere başvurulmuştur.

Türkçe literatürde "kültürel direniş" kavramı için Abdulkadir Çekiç'in "Ayaz Gıyalece'ın Eserlerinde Kültürün Direnişi" adlı doktora tezine başvurulmuştur. İngilizce literatürde ise Stephan Duncombe'ın "Cultural Resistance Reader" adlı kitabında "kültürel

direnış" kavramını tüm yönleriyle ele aldığı görölmektedir ve bu kitaptan yararlanılmıştır. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde Ashâb-ı Kehf kıssasını kültürel direnişin dini boyutu bağlamında ele alan Türkçe ya da yabancı literatürde bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

A. Direniş

Direniş; direnme, direnç ve direnmek sözcüklerinden türemiştir ve TDK' ye göre " direnme işi veya biçimi, karşı koyma, dayanma ve mukâvemet " anlamlarına gelir (Güncel Türkçe Sözlük, 5 Mart 2020). Sosyolojik anlamda direniş, birilerinin ya da bir grubun yaptırımlarına, uygulamalarına karşı başkaldırma ve onaylanmayan eylem karşısında ona engel olmaya yönelik hareket olarak tanımlanabilir.

Geçmişten beri gerek toplumlar gerekse de bireyler birtakım söylemlere ve buyruklara karşı çıkmışlardır. Direniş bazen sahip olunan konumu ve mâziyi korumak gibi olumsuz bir tavra sahip olurken, bazen de bireylerin hak ve hürriyetlerini savunmak için ortaya koydukları olumlu ve haklı bir tavır olarak kendini gösterebilir. Bu kavram genel kabul görmüş bir ıstılâh anlamına sahip değildir. Çoğunlukla yan anlamları ve şekilleri vasıtasıyla tanımı yapılır (Çekiç, 2016, 20).

İslam düşüncesinde direniş kelimesini karşılığı olan kelimeler "muhâlefet" ve "el-mu'ârada" kelimeleridir. İctimai gruplar var olduğu müddetçe muhâlefetin var olması da kaçınılmazdır. Bir diğer ifade ile idare eden ve idare edilen arasındaki münâsebetin var olduğu bütün siyasi ve içtimai süreçlerde muhâlefet de doğal olarak var olacaktır. Ancak bu muhâlefetin sebepleri ve biçimleri farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi kimi zaman refah seviyesini yükseltme arzusu, kimi zaman iktidarı ele geçirme arzusu, kimi zaman da haksız olduğuna inanılan bir muâmelenin önüne geçme arzusu olacaktır. Bu ve benzeri sebeplerle ortaya çıkan muhâlefet ahlaki değerlere sahip olduğu ve insani değerlere ters düşmediği müddetçe meşru kabul edilir ve muhâlifler de önemli ve saygı gören tarihi şahsiyetlere dönüşür (Süt, 2018, 64).

Tarih boyunca monarşik ve oligarşik yapıya sahip yönetimler muhâlefetin meşru bir şekilde yapılmasına engel olmuşlardır. Bu yapılar muhâlifleri asi, fitneci ve nankör olarak itham etmişler ve onları şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (Süt, 2018, 68). Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş olan tüm peygamberler de benzeri muâmelelere maruz kalmışlardır.

Araştırmacılar direniş terimini, insan sosyal yaşamının tüm katmanlarında- politik sistemler, eğlence ve edebiyat gibi alanlar da dahil olmak üzere çeşitli eylem ve davranışları tanımlamak için kullanmışlardır. Saç kesimi gibi ufak çapta başlayıp devrim gibi büyük çapta etkiye sahip olan direniş örneklerine rastlanabilir (Hollander-Einwohner, 2004, 534).

Foucault, direnişin asgâri şeklinin hayır diyebilmek olduğunu düşünmektedir ve ona göre bu hayır kesin bir direniş haline getirilmelidir (Çekiç, 2016, 21). Barbalet' e göre ise direniş kavramının iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için güç ve güç ilişkilerine dikkat etmek gerekir. Ona göre direniş güce birtakım kısıtlamalar getirir (Barbalet, 1985, 531). Foucault "Nerede bir güç varsa orada bir direniş vardır." sözü ile bu konu hakkındaki görüşünü net bir şekilde ortaya koymuştur (Foucault, 1978, 95).

A.1. Şiddet İçermeyen Direniş

Şiddet içermeyen direnişten bahsederken hemen hemen herkesin aklına gelen ilk isim Gandhi olmaktadır. Gandhi, eylemlerinde şiddetten uzak durmayı tercih etmiştir. Bu tercihini sessiz direniş olarak niteleyerek insanlığa direnişin şiddetten uzak bir şekilde de yapılabileceğini ispatlamaya çalışmıştır. Gandhi şiddetsizlik inancına kendini o kadar bağlamıştır ki "şiddetsiz direnç" kavramının da direnç kelimesinden dolayı bir kin içerdiğini düşünmektedir. Bu nedenle bu kavram yerine satyagraha kavramını tercih etmiştir. Bu kelime aşkı, ruh gücünü ve hakikati ifade etmektedir (Gümrükçüoğlu, 2018, 387).

Şiddetsiz direniş iki nedenden dolayı şiddete dayalı direnişten daha avantajlıdır. Bunlardan ilki, şiddetsiz direnişi baskı altına almaya çalışmak çoğu zaman geri teper. Bu despot uygulama adaletsiz ve özgürlük kısıtlayıcı olarak algılanır. İkinci sebep ise şiddetsiz direniş eylemlerinin hedef kitlenin sağlığını ve yaşam kalitesini tehdit etmemeleri sebebiyle uzlaşmaya açık kabul edilmeleridir. Yapılan araştırmalar şiddete başvurup sivillerin hayatlarını tehlikeye atan terör gruplarının halk desteğini kaybettiklerini göstermektedir (Stephan-Chenoweth, 2016, 9). Şiddetsiz direnişin avantajları bağlamında Ashab-ı Kehf kıssası çalışmanın ilerleyen kısımlarında değerlendirilecektir.

Ayrıca direniş çeşitlerinde aktif ve pasif direniş kavramları ile de karşılaşmaktadır. Bazen şiddet içeren ve şiddet içermeyen direniş türleri de benzer şekillerde anılabilmektedir. Ancak konu dikkatle incelendiğinde temel farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin aktif direniş kimi zaman bünyesinde şiddet eylemlerini kimi zaman da şiddetsiz eylemleri barındırır. Pasif direniş ise bünyesinde şiddet barındırmaz ve direniş faaliyetine aktif katılım gerektirmez (Çekiç, 2016, 28). Véronique Dudouet yaptığı çalışmada şiddet içermeyen direnişin eskiden pasif direniş olarak isimlendirildiğini belirtmektedir (Dudouet, 2011, 241).

A.2. Kültürel Direniş

Kültür birçok dilde en karmaşık kavramlardan biri olarak kabul edilir. Bu kavram hakkında yüzlerce tanım yapılmış olmakla birlikte en genel anlamda kültür insan topluluğunun ürettiği her çeşit insani birikimdir. Sosyolojik bir kavram olarak ise kültür toplumun bilgi, ahlak, zihin, fikir, kanun, örf, eğlence vb. birçok alandaki yaşam birikimini ifade eden bir kavramdır (Okumuş, 2016, 272).

Kültür, bir toplumun mazisinden devraldığı bilgi ve deneyimlerin yeni nesle aktarılmasıyla ve bu neslin uygulamalarıyla varlığını sürdürmektedir. Bu aktarım sürecinde elbette birtakım değişimler de meydana gelmekte ve kültür bazı farklılıkları bünyesine katarak kendine mal etmektedir. Çünkü kültürün akıcı ve dinamik bir yapısı vardır. Ancak tüm bu yenilikler ve değişimlerle birlikte kültürün kendine has ve kendini koruyan bir yapısı da vardır ki bu da bir milletin kendine ait değerleri muhâfaza edebilmesi açısından önemlidir (Akdoğan, 2016, 394).

Kültürel yapısını koruyamayan milletler kültür yozlaşması ile karşılaşabilmektedirler. Bu da ilerleyen süreçlerde milletin bağının kopmasına ve onların çöküşe giden yolda hızla ilerlemesine sebep olmaktadır. Çünkü bir milleti ayakta tutan değerler bütünü kültürdür.

Kültüre yapılan müdahale çoğu zaman onun kendini toparlamasını hatta yeniden inşa etmesini gerektirmektedir (Subaşı, 2014, 227).

Kültür, bir toplumun belleğidir. Bireyin ve toplumun kimliği kültürel bellek ile anlam kazanır. Her sosyal grubun kendi kültürü vardır ve mevcudiyet alanını bu kültür ile belirlemeye çalışır. Kültürleri, sosyal grupların anlam haritalarıdır. Her grubun haritası kendine özgü biçimdedir. (Hall-Jefferson, 2006, 41). Her grubun kendi anlam haritasına sahip olması diğer bir kültürü zıddı olarak görmesine de sebebiyet verebilir. Bu durumda kültürel birikimini güce dönüştürebilen kesim hegemonya olarak görülür ve alt kültürü yok etmeye çalışır. Bu alt kültür de kendi kültür araçlarıyla bu tahakküme karşı koymak için mücadele eder. İşte bu mücadele bir kültürel direniş atağıdır (Çekiç, 2016, 34).

Egemen kültürler sahip oldukları ekonomik ve politik iktidardan aldıkları güçle kendi değer ve doğrularını alt kültürlerle empoze etmeye çalışırlar (Marshall, 2005, 173). Duncombe' a göre kültürel direniş baskın siyasal, sosyal ve ekonomik yapılara karşı koymak için şuurdu ya da şuursuz, aktif ya da pasif bir şekilde kültürü kullanmaktır (Duncombe, 2002, 5).

Kültürel direniş politik bir direniş olarak da düşünülebilir. Yeni söylemler üretir. Kültürel direniş bir nevi tüm olumsuzluk ve kötülüklerden bir kaçıştır. Kalpsiz ve merhametsiz dünyada kendi ütopyasını kurgular, güzel bir geleceğin hayalini kurar. Ayrıca kültürel direniş kendine bir özgürlük alanı oluşturur (Duncombe, 2002, 7).

Duncombe makalesinin kültürel direniş ve siyasal fiil başlığında görüşlerini şu şekilde özetlemektedir:

- Kültürel direniş hürriyet alanları meydana getirir. Bu alanların iki cephesi vardır: İdeolojik cephe ve maddi cephe.

İdeolojik cephe: Yeni bir lisan, anlam ve geleceğe dair bakış açısı kazandıran bir alan.

Maddi cephe: Bir topluluk, iletişim ağı ve teşkilat modelleri oluşturmak için bir alan.

- Kültürel direniş, siyasal aktiviteye giden yolu kolaylaştırmak için bir dil, eylem ve birlik oluşturan basamak taşıdır.

- Kültürel direniş bir siyasal fiildir. Yeniden ya da en baştan siyasal söylem ve uygulama yazar.

- Kültürel direniş, kalpsiz ve vicdansız dünyada korunmak için bir limandır. Sorunların ve siyasetin dünyasından bir kaçıştır.

A.1.2.1. Kültürel Direnişin Vasıtaları

Duncombe aynı çalışmasında kültürel direnişin bazı vasıtaları olduğunu da belirtmektedir. Bunları şu şekilde açıklamaktadır:

- İçerik/ Kapsam: Siyasal mesaj kültürün içeriğine dahildir.

- Şekil/Biçim: Siyasal mesaj iletici araç vasıtasıyla ifade edilmektedir.

•Yorumlama/ Tercüme: Siyasi mesaj kültürün alındığı ve yorumlandığı haliyle belirlenir.

•Faaliyet/Etkinlik: Kültürü meydana getirme eylemi içeriğe, biçime ve algılayışa aldırılmaksızın siyasi mesajın bizzat kendisidir (Duncombe, 2002, 8).

Kültürel direniş bir ifade şeklidir. Bu ifade şekliyle politik mücadele kendine has bir biçimde yapılır. Edward Said siyasal kimliğin açık bir tehditle karşılaştığı zaman kültürü yok olmamaya karşı verilen kavganın bir aracı olarak kabul eder. Said'e göre kültür, silinip yok olmaya karşı bir hafıza biçimidir. Said, kültürel söylemin bir de analiz etme, geçmişin yalanlarını temizleme ve otoriteyi sorgulayıp alternatifler arama gücünün üzerinde durur. Tüm bu saydıklarını da kültürel direnişin cephanesi olarak görür (Said, 2009, 177).

Kültürel direnişin en önemli dinamiklerinden biri hafızadır. İnsanlar anılarını koruyarak hafızalarını canlı tutarlar. Hafıza ve kültür bu bakımdan birbirlerinin tamamlayıcısı olarak kabul edilebilirler. Jan Assman hafızanın canlı olduğunu, geçmişle sürekli iletişim halinde olduğunu ve yeni bilgileri daima gerçek ve güncel bir durumla ilişkilendirerek kendini yeniden yapılandırđını söyler (Assman-Czaplicka, 1995, 129). Ayrıca hafıza kişinin ve toplumun kendine inancını sağlayan yegâne şeydir. Kişiler ya da toplumlar hangi ırka, hangi millete, hangi kültüre, hangi zamana ait olduğunu ilk aşamada hafıza ile bilirler (Şeriatı, 2016, 29). Onların kültürel kodları bu hafızalarında yer almaktadır. Eğer toplumlar bu hafızaya sahip olurlarsa kültürlerini de koruyabilirler. Hafıza, kültürün devamının sağlanması bakımından kültürün en büyük yardımcısıdır.

Buyruklara ve tanımlara itiraz etmek de bir kültürel direniştir (Çekiç, 2016, 38). Nitekim direniş farklı görüşler, farklı tanımlamalar ve farklı ideolojiler arasında olur. Bazı ufak görünen şeylere belirli gruplarca özel anlamlar yüklenir ve bu şeyler birer kültürel direniş aracına dönüşür. Filistin'de son model bir silaha sahip İsrail askerine Filistinli bir çocuk sapanla karşı koymaya çalışmaktadır. Sapan günlük hayatta herkes tarafından önemsiz bir alet olarak görünebilir. Ancak Filistinli bir çocuk için o sapan, direnişinin en önemli sembolüdür.

Kısacası kültürel direniş bireysel ya da toplumsal boyutta başlayıp devrim boyutuna ulaşabilen, farklı toplumsal tabakaların kültür ve hafıza ilişkisinden beslenen anlam haritalarıyla şekillendirdikleri kültürel unsurlara dayalı, hegemonya karşıtı bir mücadeledir.

B. Kültürel Direniş Bağlamında Ashâb-ı Kehf Kıssası

Kur'an'da anlatılan kıssaların çoğu peygamberlerin kavimlerine karşı vermiş oldukları tevhiğ mücadelesinden ve onların kavimleri karşısındaki direnişlerinden bahsetmektedir. Tevhiğ mücadelesi bağlamında anlatılan kıssalardan biri de Ashâb-ı Kehf kıssasıdır. Kur'an kıssalarının birçoğu farklı surelerde parça parça anlatılmaktadır. Ancak Ashâb-ı Kehf kıssası Kur'an'da adını bu olaydan alan Kehf suresinin 9-26. ayetleri arasında bir bütün olarak zikredilmiştir.

Ashâb-ı Kehf hakkında farklı birçok rivayet bulunmaktadır. Onların sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte Allah'ın bir ve tek olduğuna iman eden bir grup genç oldukları bilinmektedir. Nitekim bu durum Kur'an'da şu şekilde zikredilmiştir: "Biz sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatacağız. Hakikatte onlar, Rablerine iman etmiş birkaç genç idi.

Biz onların hidâyetlerini arttırdık." (el-Kehf 18/9). Anlaşıldığı üzere o gençlerin en önemli özelliği tevhiid inancına sahip olmaları, müşriklere ve egemen kültüre karşı ayaklanmalarıydı.

Ashâb-ı Kehf yaşadıkları toplumdan farklı olarak kendi dini gruplarına sahip idiler. Dini grupların hedef kitlesi bütünüyle cemiyettir, temeli ise şahıstır. Şahısların bağılı buldukları doğâl dinî grup artık onları tatmin etmeyince şahıslar yeni bir grup arayışına girmektedirler (Güngör, 2019) Ashâb-ı Kehf de bu durumu yaşamıştır. İçine doğdukları toplumun dinî inanışları onları tatmin etmediğı için kendi dinî gruplarını kurmuşlardır.

B.1. Egemenlik-Direnış İlişkisi Bağlamında Ashâb-ı Kehf

Rivâyete göre bu gençler zalim ve müşrik bir hükümdar döneminde Hz. İsa'nın dinine inanıyorlardı. Bu hükümdar putlar adına kurban kesiyor, onlara ibadet ediyor ve tebaasının da aynı şeyleri yapmasını emrediyordu. Ona karşı gelip başka bir inanca mensup olduğunu söyleyenler ise ağır işkencelere maruz kalıyorlardı. Bütün bu yaşananlara şahit olan bir grup genç, hükümdarın yaptıklarına boyun eğmeyip inançlarını herkesin karşısında dile getirmişlerdi (Yazır, 2015, 5/387).

Gençler kralın karşısına geçmiş, göklerin ve yerin Rabbi olan ilah dışında ilah tanımadıklarını söylemişler ve Allah onların kalplerine sebat vermiştir (el-Kehf 18/14). Ayette bu olay anlatılırken "kalkıp demişlerdi" ifadesi kullanılmıştır. Kalkmak fiilinin kullanılması azim ve kararlılığı ifade etmektedir. Bu gençlerin kalbi inandıkları doğrular ışığında sebat ve karar sahibi olmuştu. Onlar bu sayede kavimlerinin durumlarının kötülüğünü fark edebilmiş ve onların yanlış bir yol üzerinde olduklarını kendilerinden emin bir şekilde ifade edebilmişlerdi (Kutub, 1993,1/404). Kıssanın bu bölümünde giriş kısmında kültürel direniş anlatılırken ele alınan egemen kültür ve direniş ilişkisi dikkat çekmektedir. İktidar kendi kültürünü ve ideolojisini dayatmak istemekte ve sahip olduğu siyasi ve ekonomik gücü şiddete çevirerek kullanmaktadır. Gücün olduğu yerde direniş de kaçınılmaz olarak bulunacağından Ashâb-ı Kehf bir karşı duruş sergilemiş ve karşı hegemonya olarak sahneye çıkmıştır.

B.2. Direnişin Gücünü Kültürden Alması Bağlamında Ashâb-ı Kehf

Ashâb-ı Kehf 'in egemen kültüre karşı takındıkları tavır dikkat çekicidir. Başlarına gelecek her tür kötülüğü, işkenceyi göze alarak inandıkları doğruyu korkusuzca dile getirmişlerdir. Bu aslında direnişin nasıl olması gerektiğini anlatan bir ders mahiyetindedir.

Direnişin ilk adımı inanılan doğruya sıkı sıkıya bağlanmak ve hiçbir güçten korkmadan bu doğruyu dile getirebilmektir. Ashâb-ı Kehf de bunu yapmış ve tevhiid inancına bağılı bir direnişin ilk adımını atmışlardır. Tevhiid inancı Ashâb-ı Kehf'in bağılı bulunduğu kültürün temelini teşkil ediyordu. Bu noktada dikkat edilmelidir ki iman kültüre eşitlenmemektedir. Bilakis imanlarının onların kültürlerinin bir parçası olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu gençler direniş güçlerini de kültürlerinin bu parçasından almaktaydılar.

Ayette de Rablerinin onların kalplerine sebat verdiği belirtilerek güçlerini bu imanları sebebiyle kazandıklarının altı çizilmiştir (el-Kehf 18/14).

Kıssada bahsi geçen gençler ilk aşamada tam bir kültür oluşturmuş sayılmayabilirler. Ancak sahip oldukları ortak değerler ile onların yeni bir kültür oluşturma aşamasında oldukları kabul edilebilir. Kültürün inançlar, his ve heyecanlar bütünü olduğu kabul edildiği takdirde de bu gençlerin bir kültür oluşturmaya başladıkları inkâr edilemez (Güngör, 1989, 15). Gençler muhalif oldukları kültürün inancından farklı, ortak bir dini inanca sahiptiler ve yine buna bağlı olarak muhalif oldukları kültürden farklı adetleri vardı. Örneğin uykularından uyandırıldıktan sonra içlerinden birini şehirden yiyecek bulmak için gönderirken yemeğin en temiz olanını seçmesini istemişlerdir (el-Kehf 18/19). En temiz anlamı verilen "ezkâ" kelimesi helal yiyecek olarak tercüme edilebilir. Bu özelliğin zikredilmesinden anlaşılmaktadır ki muhalif oldukları kültürün yiyecek konusunda onlar gibi bir hassasiyetleri ya da adetleri yoktu.

Din ve kültürün yakın ilişkisi de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Bazı araştırmacılara göre her toplum inandığı din doğrultusunda kültür üretmektedir. Thomas Elliot da kültürün, bir toplumun dininin vücut bulmuş şekli olduğunu iddia etmektedir (Özden, 2005, 123).

B.3. Şiddete Karşı Şiddetsiz Eylem Olarak Kültürel Direniş ve Ashâb-ı Kef

Rejim onların direnişlerini engellemek ve onları kontrol altına alabilmek için haklarında yakalama emri vermiştir. Bunun üzerine gençler yine Rablerine sığınmış ve sessiz direnişlerine bu şekilde devam etmişlerdir. Sonrasında Rablerinden gelen emir üzerine bir mağaraya sığınmışlardır (el-Kehf 18/10). Onların mağaraya sığınmaları da direnişlerinin bir sonraki adımıdır. Bu, Kur'an'da direniş ahlakının bir diğer özelliğinin Ashâb-ı Kef üzerinden anlatılmasıdır.

Dönemin siyasi rejiminin aksine kimseyi tehdit etmeden, sakin bir biçimde inançlarını dile getirmişlerdir. Bu yaptıkları sessiz bir kıyâmdır aslında. Daha önce belirtildiği gibi kültürel direniş sorunların dünyasında sığınılan bir limandır. Ashâb-ı Kef de bu zulmün ve kötülüğün dünyasından uzaklaşarak kendi limanlarına sığınmışlardır.

B.4. Kültürel Direnişin Ashâb-ı Kef İçin Hürriyet Alanı Meydana Getirmesi

Sûreye adını veren "kehf" kelimesi Arapça'da dağdaki geniş mağarayı ifade etmek için kullanılan kelimedir (Sâbûnî, 1981, 2/183).

Ashâb-ı Kef buldukları toplumdaki ayrılıp, bir grup halinde mağaraya hicret ederek kendi hürriyet alanlarını oluşturmuşlardır. Egemen kültürün baskısı sebebiyle inançlarını kaybetmek istememişlerdir. Evlerini, yurtlarını, ailelerini ve sahip oldukları her şeyi inançları uğruna arkalarında bırakmış ve özgürlüklerine hicret etmişlerdir. Rableri de buna karşılık onlara bir rahmet yayıp döşeyeceğini vaad etmiştir. Bu rahmet ise onların olan bitenden habersiz mağarada uyutulması ve iktidarın onlara ulaşmasının engellenmesidir. (el-Kehf 18/15-17).

Arkalarında bıraktıkları tüm rahat imkanlara rağmen sığındıkları mağara onların fildişi kuleleri, hürriyet sarayları olmuştur. Yani kültürel direniş onlara bu şekilde bir hürriyet alanı meydana getirmiştir.

B.5. Kültürel Direnişin Bir Siyasî Söylem Olması

Ashâb-ı Kehf siyasî ve kültürel egemenliğe karşı çıkıp ondan uzaklaşırken aynı zamanda siyasi bir duruş sergilemiştir. Karşılarında duran yönetimin onlara zorla empoze etmeye çalıştığı bir söylem vardı: Şirk. Onlar ise bu söylemi hiçbir koşulda kabul etmeyeceklerini dile getirmiş ve bu söylem karşısında kendi siyasi ve itikadî söylemlerini açıklamışlardır: Tevhîd inancı.

Tevhîd itikadî bir söylem olarak ele alınmakla beraber siyasî bir söylem olduğu da dile getirilmiştir. Çünkü tevhîd, ilahın bir ve tek olduğunu kabul etmek bağlamında itikadî bir söylem iken, hiçbir koşulda ve hiçbir alanda o ilahtan başka bir otoriteyi kabul etmemek bağlamında da siyasî bir söylem olarak anlaşılabilir.

Bu örnek üzerinden de anlaşılmaktadır ki kültürel direniş aynı zamanda bir siyasî söylem oluşturmaktadır.

B.6. Ashâb-ı Kehf'in Uyandıktan Sonraki Durumları ve Direnişleri

Ayetlerde Rablerinin onları dokuz fazlasıyla üç yüz sene uyuttuğu zikredilmektedir (el-Kehf 18/25). Üç yüz yıl güneş yılına göre, üç yüz dokuz yıl da ay yılına göredir (Kandemir vd. 2016, 1/1023).

Onlar uykularından uyandıktan sonra içlerinden birinin bir miktar para ile birlikte şehre inip yiyecek bir şeyler almasını kararlaştırmışlardır. Şehre inen arkadaşlarına da karşılaştığı kimselere karşı nazik olmasını tavsiye etmişlerdir (el-Kehf 18/19). Burada dikkat çekici husus Ashâb-ı Kehf'in maruz kaldıkları tüm şiddete rağmen ısrarla vakarlı duruşlarını korumaya çalışmalarıdır.

Onların arkadaşlarına nezaketi tavsiye etmesi başlarına gelecek kötülüklerden korkmaları sebebiyle de olabilir. Ancak onların bu vakarlı tavırlarıyla aynı zamanda bir kültürel direniş örneği sergiledikleri de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Bu da yine Kur'ân'ın direniş üslûbunun nasıl olması gerektiğine dair verdiği derslerden biri olarak kabul edilebilir.

Mücadele ya da direniş hayatın her safhasında vardır. Bu direniş yapıcı, yıkıcı ve gereksiz olabilir. Gereksiz mücadele herhangi bir amaca sahip değildir ve hiçbir sorunu da çözmez (İzzetbegoviç, 2011, 40). Ashâb-ı Kehf'in yaşanan olaylar karşısında takındıkları tavırlarına bakıldığında mücadelelerinin bir amaca hizmet ettiği ve yapıcı olduğu görülmektedir.

B.7. Şiddetsiz Bir Direniş Olarak Kültürel Direnişin Avantajları Bağlamında Ashâb-ı Kef

Şiddetsiz direniş sivillerin refahlarını tehdit etmemesi bakımından daha müspet karşılanmakta ve uzlaşuya açık kabul edilmektedir. Buna karşılık şiddet içeren direnişin kitleler üzerindeki baskısı ise çoğu zaman ters tepmektedir. Bu özellikler kısaa bağlamında değerdendirildiğinde de aynı sonuç ile karşılaşılmaktadır.

Ashâb-ı Kef mağaraya sığındıktan sonra şehirde onların mücadelesinin uzun süre dilden dile aktarıldığı ve bu bir grup gencin herkes tarafından tanınır hale geldiği anlatılmaktadır (Esed, 1999, 2/590). Onların uyuduğu süre içinde yeryüzünde birçok nesil gelip geçmişti. Tiranların sert ve şiddete dayalı uygulamaları sebebiyle hakimiyetleri sona ermişti. Tefsir kaynaklarında geçen rivayetlere göre gençler uyanıp şehre indiklerinde şehir halkı Allah'a inanmış vaziyetteydiler. Bu gençlerin durumunun aslını öğrenince de onları sevgi ile karşılamışlardı (Kutub, 1993, 1/409). İslam düşüncesinde muhalefetten bahsedilirken muhâlefetin insani değerdere ters düşmemesi durumunda muhâliflerin de önemli ve saygı gören tarihi şahsiyetlere dönüşeceği zikredilmişti. Bu rivayet de bu iddiayı doğrular niteliktedir. Zulümden kaçan bu bir avuç gencin direnişleri nesiller boyunca anlatılarak varlığını korumuştı.

Şiddet yanlısı otorite yerle bir olmuş, gençlerin kıssası ise bir kültürel direniş enstrümanı haline gelmişti.

B.8. Kültürel Direniş ve Hafıza İlişkisi Bağlamında Ashâb-ı Kef

Ashâb-ı Kef' in uyanmalarının ardından olayların gerçek yüzü ortaya çıkmış ve insanlar onların adına bir mescid yaptırmaya karar vermişlerdir (el-Kehf 18/21). Bu ayetten şu çıkarım yapılabilir: Onlar başlarına gelenleri anlattıktan sonra Rableri onların canını almıştır.

Bu olay konu bağlamında şu şekilde yorumlanabilir: Ashâb-ı Kef' in hafızaları kendi dönemlerine aitti. Onların uykuya dalmasıyla birlikte yüzyıllar geçmiş ve hatırladıkları her şey yeryüzünden silinmişti. Bu durumda onların bu yeni topluma ve yeni düzene uyum sağlamaları zor olacaktı. Ayrıca Ashâb-ı Kef direnişleriyle benlikleri bütünleşmiş insanlardı. Bu bakımdan onların vazifelerinin yerine geldiğini gördükten sonra bir nevi uykularına devam etmeleri yani ölmeleri de onların direnişlerinin son noktasıydı.

Ölümlerinin ardından onların kıssasının gelecek nesiller tarafından hatırlanması, hafızaların canlı tutulması için bu gençler adına sığındıkları mağaranın önüne bir mescid inşa edilmiştir (el-Kehf 18/ 21). Onların hürriyet alanları olan mağara, vefatlarından yüzlerce yıl sonra bile direniş kültürlerinin nesilden nesle aktarılmasının bir vesilesi olarak hafızaları canlı tutacak bir kültürel direniş enstrümanına dönüşmüştür.

Sonuç

İnsanlar ve toplumlar geçmişten beri birtakım konularda anlaşmazlığa düşmüşler, bu bağlamda hegemonyalar ve karşıt hegemonyalar ortaya çıkmış, insanlık tarihi her dönem bir direnişe tanıklık etmiştir. Nitekim her dönemde siyasi gücü elinde bulunduran bir zümre var

olmuş ve gücün olduğu ortamda da direnişin kendini göstermesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu direniş kimi zaman aktif ve şiddet içeren kimi zaman da pasif ve şiddete karşı şiddetsizliği savunan sessiz bir kıyâm halinde kendini göstermiştir. Kültürel direniş de şiddet içermeyen, şiddete karşı şiddetsiz bir üslûpla kendini gösteren ve gücünün çoğunu kültürden alan bir direniş türüdür.

Kur'ân 'da geçmiş kavimlerin kıssaları ve peygamberlerin mücadeleleri sürekli anlatılmaktadır. Bu sayede hem insanların tabiri caizse akıllarını başlarına almaları tembih edilmiş, hem de inanan kimselerin yaşadıkları zorluklar karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiği hususunda onlara bir ders verilmek istenmiştir. Kur'ân'ın indirildiği ilk dönemlerde Müslümanlar çeşitli baskı ve işkencelere maruz kalmış, bu baskılara direnme güçlerinin kalmadığı noktalarda nazil olan ayetler vasıtasıyla onlara geçmiş dönemlerde de inananların bu tür zorluklar yaşadığı hatırlatılarak sabretmeleri ve direnmeleri emredilmiştir. Bu emrin yerine getirilebilmesi için bilinmesi gereken direnişin ahlakının ilkeleri de ayetlerde yer alan hususlardandır.

Elbette Kur'ân'da sayısız direniş örneği vardır. Ancak bu çalışmada hem İslamiyet'te hem de diğer inançlarda hakkında birçok rivayet bulunan Ashâb-ı Kehf kıssası ele alınmış ve kültürel direniş kavramı bu kıssadan hareketle anlaşılmalı ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Ashâb-ı Kehf anlatıldığı üzere tevhîd inancına bağlı bir avuç genç idi. Zalim ve müşrik bir hükümdar döneminde yaşamış, inançlarını korkusuzca dile getirmiş ve bunun sonucunda da idam cezasına çarptırılmışlardı. Baskının ve gücün olduğu her yerde bir karşıt direnişin olacağı kesindir. Onlar egemen düzenin karşısına bir karşıt hegemonya olarak çıkmışlardı. Onların direnişi bir çeşit kültürel direnişti. Nitekim direniş güçlerini kültürlerinden almışlardı. Bu bağlamda kültürden kasıt onların tevhîd inançlarıdır. Sonuçta din yani inanç da kültürün temel dinamiklerinden biridir.

Kültürel direniş şiddetsizliği savunan bir direniştir. Şiddet yanlısı olmamasının da birçok avantajı vardır. Şiddet içeren uygulamalar bir noktada toplumun tepkisini çekebilme ve şiddeti uygulayan zümrenin aleyhine dönebilmektedir. Ashâb-ı Kehf in kıssasında da bunun örneğini görmek mümkündür. Şiddete başvuran tiranlar hafızalardan silinmiş, egemenlikleri yerle bir olmuş ancak şiddete başvurmayan bir avuç genç kubbede hoş bir sedâ bırakarak emellerine ulaşmış ve mücadeleleri nesilden nesle aktararak hafızalarda varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Hafıza, kültürel direnişte anahtar bir kavramdır. Direniş gücünü kültürden almaktadır. Kültür ise hafıza sayesinde varlığını sürdürmektedir. Bu yüzden kültürel direnişi anlayabilmek için şüphe yoktur ki hafıza kavramı ve toplumların hafızaları yani "kültürel bellekleri" iyi anlaşılmalı zorundadır.

Son olarak şu söylenebilir ki Ashab- ı Kehf in yapmak istediği şey yeni bir dil üretmek, var olan söylemi silerek huzura ermeyi amaçlayan bir söylemi ikâme etmeye çalışmaktı. Bunun için önce halklarını bu söyleme davet ettiler, bu vazifelerini yerine getirdikten sonra kısmi özgürlük alanlarını oluşturdular. Direniş; haksız gücün ve onaylanmayan siyasî, itikadî ve ekonomik söylemin bulunması durumunda ortaya çıkar. Ashâb-ı Kehf bu söylemi yıkmak için mücadele etmişti. Bu söylemi toplum nezdinde ikâme edecek güce sahip olmamaları

onların inandıkları doğrudan vazgeçmelerine sebep olmadı. Onlar yeni bir söylem oluşturabilmek için çabalamak sûretiyle bugün kültürel direniş örneği olarak hafızalardaki yerini korumaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Ali. "Kültür ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu. 393-407. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Akyüz, Niyazi. "Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslam". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45(1998), 295-308.
- Assman, Jan- Czaplicka, John. "Collective Memory and Cultural Identity". *New German Critique* 65/Spring-Summer (1995), 125-133.
- Barbalet, John. "Power and Resistance". *The British Journal of Sociology* 36/4 (1985), 531-548.
- Çekiç, Abdulkadir. *Ayaz Gıyalecevin Eserlerinde Kültürün Direnişi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Çelik, Hüseyin. "Ashab-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2017), 189-217.
- Dudouet, Véronique. "Nonviolent Resistance and Conflict Transformation in Power Asymmetries". *The Berghof Handbook II* (2011), 238-261.
- Duncombe, Stephen. *Cultural Resistance Reader*. UK: Verso, 2002.
- Eren, Selim. "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2007), 129-152.
- Esed, Muhammed. *Kûr'ân Mesajı Meal- Tefsir*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Foucault, Michel. *The History of Sexuality*. çev. Robert Hurley. New York: Pantheon Books, 1978.
- Gümrükçüoğlu, Esra. "Mahatma Gandhi ve Sessiz Direnişi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/16 (2018), 378-393.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 5 Mart 2020. <https://sozluk.gov.tr/>
- Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.
- Güngör, Özcan. *Türkiye'de Dini Gruplar*. Ankara: Son Çağ Yayınları, 2019.
- Hall, Stuart – Jefferson, Tony. *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. Taylor & Francis, 2003.
- Hollander, Jocelyn A.- Einwohner, Rachel L. " Conceptualizing Resistance". *Sociological Forum* 19/4 (2004), 533-554.
- İzzetbegoviç, Aliya. *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*. çev. Hasan Tuncay Başoğlu. Ankara: Klasik, 2011.

- Kandemir, Mehmet Yaşar vd. *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân -ı Kerim Meali*. İstanbul: İFAV,2016.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları,2011.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur,'ân*. 10 Cilt. İstanbul: Çelik,1993.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. ed. Gordon Marshall vd. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Okumuş, Ejder. "Toplum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi". *Turkish Studies* 11/7 (2016), 269-292.
- Özden, H. Ömer. "İnanç-Kültür İlişkisi ve Türk Kültürü Açısından Değerlendirilmesi". *Dini Araştırmalar* 7/21 (2005), 117-134.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Darû'l Kur'ân el-Kerîm,1981.
- Said, Edward. *Kültür ve Direniş*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009.
- Stephan, Maria J.- Chenoweth, Erica. "Why Civil Resistance Works The Strategic Logic of Nonviolent Conflict". *International Security* 33/1 (2008), 7-44.
- Subaşı, Necdet. *Din Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Dem,2014.
- Süt, Abdulnasır. "İslam Düşüncesinde Muhalefet". *Milel ve Nihal* 15/2 (2018), 60-83.
- Şeriati, Ali. *Bilinç ve Eşekleştirme*. çev. Murat Demirkol. Ankara: Fecr, 2016.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Zehraveyn, 2015.

